

دانشگاه پیام نور

مفهوم سازی شهروندی محیط زیستی برای آموزش قرن ۲۱

تألیف:

آندریاس چ حاجیچامیس و همکاران

ترجمه:

دکتر سید محمد شبیری دکتر مهدیه رضایی

دکتر سیده زهرا شمسی پاپکیاده

امروز کتابخوانی و علم‌آموزی نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.^۱

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتابخوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پر بار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه مطالعه هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان، تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاورد انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام (ص) این است که «بخوان!» و در اولین سوره‌ای که بر آن فرستاده عظیم‌الشان خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد

1. <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=2696>

شده است: «إِقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده اند.

دانشگاه پیام نور با گستره جغرافیایی ایران شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه جا و همه وقت، به عنوان دانشگاهی کتاب محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره گیری از تجربه های گرانقدر استادان و صاحب نظران برجسته کشورمان، کتاب ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه مهم و خطیر یاری رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه خطیر یاری می رسانند، سپاسگزاری می نمایم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام نور را منزلگاه اندیشه سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام نور

فهرست مطالب

یازده

پیشگفتار مترجم

۱	بخش اول: ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی شهروندی محیط‌زیستی
۳	فصل اول: مقدمه‌ای بر مفهوم‌سازی شهروندی محیط‌زیستی برای آموزش قرن بیست و یکم
۳	۱-۱ معرفی شهروندی محیط‌زیستی
۴	۱-۱-۱ نیاز به شهروندی محیط‌زیستی
۵	۱-۱-۲ ریشه‌های شهروندی محیط‌زیستی
۶	۲-۱ نیاز برای مفهوم‌سازی شهروندی محیط‌زیستی
۷	۳-۱ شهروندی و آموزش محیط‌زیستی
۱۰	۴-۱ شبکه اروپایی شهروندی محیط‌زیستی به‌عنوان یک جامعه عملی
۱۳	۵-۱ تعاریف EC:ENEC، EEC و ECn
۱۵	۶-۱ ساختار کتاب
۲۰	منابع

۲۳	فصل دوم: ابعاد سیاسی شهروندی محیط‌زیستی
۲۳	مقدمه
۲۶	۱-۲ دیدگاه‌های فلسفی از محیط‌زیست
۲۷	۲-۲ شهروندی
۳۲	۳-۲ نقش دولت
۳۴	۴-۲ پیامدهای آموزش
۳۴	۵-۲ تحقیق تجربی
۳۷	منابع

۳۹	فصل سوم: ابعاد اقتصادی شهروندی محیط‌زیستی
۳۹	مقدمه

۴۰	۱-۳ رویکردهای مفهومی
۴۱	۱-۱-۳ اخلاق و ارزش‌ها
۴۵	۲-۱-۳ محیط‌زیست و جریان‌های اقتصادی
۴۸	۳-۱-۳ بازار خارجی، فاجعه مردمی و محیط‌زیست نئولیبرال
۵۲	۲-۳ سطح ابعاد اقتصادی شهروندی محیط‌زیستی
۵۲	۱-۲-۳ سطح جهانی
۵۵	۲-۲-۳ سطح ملی
۶۰	۳-۲-۳ سطح محلی
۶۴	منابع
۶۸	فصل چهارم: مسائل اجتماعی و شهروندی محیط‌زیستی
۶۸	مقدمه
۷۰	۱-۴ شهرها، چشم‌اندازها و تنوع فرهنگی
۷۳	۲-۴ مسائل حیاتی حمل‌ونقل
۷۸	۳-۴ اشکال و رویکردهای گردشگری
۸۶	۴-۴ میراث فرهنگی ملموس و ناملموس
۸۹	۵-۴ نتیجه‌گیری
۹۱	منابع
۹۵	بخش دوم: شهروندی محیط‌زیستی به‌عنوان ساختار روان‌شناختی
۹۷	فصل پنجم: دانش و شهروندی محیط‌زیستی
۹۷	۱-۵ شهروندان محیط‌زیست به دانش نیاز دارند
۱۰۰	۲-۵ کدام دانش و چگونه می‌توان آن را به دست آورد؟
۱۰۶	۳-۵ دانش موضعی
۱۰۷	۴-۵ انواع دانش
۱۰۹	۵-۵ استفاده و تولید دانش
۱۱۲	۶-۵ نتیجه‌گیری
۱۱۳	منابع
۱۱۶	فصل ششم: ارزش‌ها، باورها و شهروندی محیط‌زیستی
۱۱۶	مقدمه
۱۱۸	۱-۶ ارتباط ارزش‌ها و شهروندی محیط‌زیستی
۱۲۵	۲-۶ ارتباط شکل‌گیری اعتقادات در شهروندی محیط‌زیستی
۱۲۸	۱-۲-۶ پیش‌بینی و تبیین شهروندی محیط‌زیستی از طریق اعتقادات
۱۲۹	۳-۶ استفاده از ارزش‌ها و باورها برای درک و ارتقای شهروندی محیط‌زیستی
۱۳۰	۱-۳-۶ دستورالعمل‌های آینده و توصیه‌های عملی
۱۳۲	منابع

۱۳۶	فصل هفتم: نگرش‌ها و شهروندی محیط‌زیستی
۱۳۶	۱-۷ مباحث مربوط به شهروندی محیط‌زیستی
۱۳۷	۲-۷ نگرش‌های محیط‌زیستی
۱۳۹	۳-۷ ارزش‌های محیط‌زیستی
۱۳۹	۱-۳-۷ ارزش‌ها
۱۴۰	۲-۳-۷ جهت‌گیری‌های اساسی ارزش محیط‌زیستی
۱۴۱	۴-۷ شهروندی محیط‌زیستی در تحقیقات تجربی
۱۴۲	۵-۷ تحقیق در مورد ارتباط بین نگرش‌ها و رفتار ارزش‌های محیط‌زیستی
۱۴۴	۶-۷ اندازه‌گیری نگرش محیط‌زیستی
۱۴۶	۷-۷ چگونه نگرش محیط‌زیستی توسعه می‌یابد؟ عوامل مؤثر در EA چیست؟
۱۴۶	۱-۷-۷ مطالعات متمرکز بر کودکان
۱۴۸	۸-۷ چگونه می‌تواند نگرش‌ها تغییر یابد؟
۱۵۱	۹-۷ جمع‌بندی نکات
۱۵۲	منابع
۱۵۹	فصل هشتم: آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی و رفتار محیط‌زیستی مسئولانه
۱۵۹	مقدمه
۱۶۱	۱-۸ رفتار حامی محیط‌زیست در زمینه شهروندی محیط‌زیستی
۱۶۸	۲-۸ مدل‌های رفتاری
۱۶۸	۱-۲-۸ مدل‌های دانش‌محور
۱۷۰	۲-۲-۸ مدل‌های نگرش، ارزش و هنجارگرا
۱۷۴	۳-۲-۸ مهارت، خودکارآمدی و عوامل موقعیتی
۱۷۷	۴-۲-۸ رویکردهای جدید به مدل‌های رفتار محیط‌زیستی
۱۸۴	۳-۸ پیامدهای آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی
۱۸۶	منابع
۱۹۰	فصل نهم: شهروندی محیط‌زیستی و فعالیت جوانان
۱۹۰	مقدمه
۱۹۱	۱-۹ مفهوم کنشگری
۱۹۴	۲-۹ حمایت از کنشگری جوانان
۱۹۹	۳-۹ نتیجه‌گیری
۲۰۰	منابع
۲۰۴	فصل دهم: آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی و آموزش برای پایداری
۲۰۴	۱-۱۰ شباهت‌ها و تفاوت‌های بین آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی و آموزش برای پایداری
۲۰۸	۲-۱۰ چرا آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی بسیار حیاتی است
۲۱۰	۳-۱۰ وظیفه اقدام و حوزه‌های فعالیت‌های شهروندی محیط‌زیستی
۲۱۳	۴-۱۰ صلاحیت‌هایی که باید توسط آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی ارتقا یابد

۵-۱۰ پرورش ایده پایداری از طریق آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی
۲۱۵
۲۱۷ منابع

بخش چهارم: شهروندی محیط‌زیستی در مقاطع تحصیلی
۲۲۱
فصل یازدهم: شهروندی محیط‌زیستی در آموزش رسمی ابتدایی
۲۲۳
۱-۱۱ ویژگی‌های آموزش رسمی ابتدایی
۲۲۳
۲-۱۱ آموزش برای شهروندی محیط‌زیست: رویکردهای مربوط
۲۲۴
۳-۱۱ آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی در مواد درسی
۲۲۹
۴-۱۱ آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی: نتایج ارزشمند یادگیری در مدارس ابتدایی
۲۳۰
۱-۴-۱۱ شکل دادن به نگرش‌ها و ارزش‌های محیط‌زیستی
۲۳۰
۲-۴-۱۱ مهارت‌ها و نگرش‌ها در برخورد با مشکلات محیط‌زیستی
۲۳۳
۳-۴-۱۱ صلاحیت دانش و تحقیقات محیط‌زیستی
۲۳۴
۴-۴-۱۱ توسعه صلاحیت عمل
۲۳۵
۵-۱۱ نتیجه‌گیری
۲۳۷
۲۳۸ منابع

فصل دوازدهم: شهروندی محیط‌زیستی در زمینه آموزش غیررسمی ابتدایی
۲۴۳
۱-۱۲ ویژگی‌های بخش آموزش ابتدایی
۲۴۳
۲-۱۲ آموزش غیررسمی برای شهروندی محیط‌زیستی
۲۴۵
۱-۲-۱۲ تعریف آموزش غیررسمی
۲۴۵
۲-۲-۱۲ آموزش ابتدایی غیررسمی و شهروندی محیط‌زیستی
۲۴۶
۳-۱۲ کودکان می‌توانند یاد بگیرند که شهروند محیط‌زیستی شوند
۲۴۹
۱-۳-۱۲ کودکان بزرگسال نیستند
۲۴۹
۲-۳-۱۲ نظریه عمل اجتماعی و شکل‌گیری هویت محیط‌زیستی
۲۵۱
۳-۳-۱۲ تجربیات مهم زندگی که در شکل‌گیری هویت محیط‌زیستی کمک می‌کند
۲۵۳
۴-۳-۱۲ از تجربه طبیعت تا آژانس محیط‌زیست
۲۵۶
۲۵۸ منابع

فصل سیزدهم: شهروندی محیط‌زیستی در آموزش رسمی متوسطه: اهمیت معلمان و منابع درسی
۲۶۱
۱-۱۳ اصول برنامه درسی و شهروندی محیط‌زیستی
۲۶۱
۲-۱۳ شهروندی محیط‌زیستی در سیاست و برنامه درسی
۲۶۴
۱-۲-۱۳ مورد انگلستان
۲۶۹
۲-۲-۱۳ مورد کرواسی
۲۷۱
۳-۲-۱۳ پرونده هلند
۲۷۳
۳-۱۳ رویکردهای آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی
۲۷۶
۴-۱۳ حرکت به سمت آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی در دوره متوسطه
۲۸۰
۲۸۶ منابع

فصل چهاردهم: آموزش شهروندی محیط‌زیستی در چارچوب‌های غیررسمی برای جوانان دوره متوسطه

- ۲۹۰
۱-۱۴ ویژگی‌های آموزش غیررسمی ارتقای خصوصیات یک شهروند محیط‌زیستی ۲۹۰
۲-۱۴ آموزش، ابزارهای آموزشی و طرح‌های یادگیری آموزش غیررسمی متوسطه برای ارتقای شهروندی محیط‌زیستی ۲۹۶
۱-۲-۱۴ آموزش مکان محور ۲۹۸
۲-۲-۱۴ آموزش بوم‌شناسی مدنی ۲۹۹
۳-۲-۱۴ آموزش عدالت محیط‌زیستی ۳۰۱
۴-۲-۱۴ صلاحیت عمل ۳۰۲
۵-۲-۱۴ یادگیری مبتنی بر تحقیق اجتماعی - علمی ۳۰۳
۳-۱۴ نمونه‌هایی از تنظیمات و برنامه‌های غیررسمی ثانویه مناسب برای ترویج آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی ۳۰۴
۱-۳-۱۴ مراکز آموزش محیط‌زیستی به‌عنوان محیط‌های غیررسمی ترویج آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی ... ۳۰۵
۳-۳-۱۴ یادگیری از جنگل‌ها: برنامه دوره صدور گواهینامه برای آموزش جنگل، اتریش ۳۰۷
۳-۳-۱۴ درس موزه در مورد از دست دادن تنوع زیستی ... ۳۰۸
۴-۳-۱۴ برنامه بازیابی و استفاده آموزشی از روستاهای متروکه ... ۳۰۹
۵-۳-۱۴ شهروندی محیط‌زیستی از طریق آموزش خدمات اجتماعی کاربردی، افغانستان، آسیا ۳۱۱
۶-۳-۱۴ برنامه اقدام آموزش و آموزش محیطی آفریقا (AEETAP) ۲۰۱۵-۲۰۲۴ ۳۱۱
۴-۱۴ چالش‌های مربوط به سطح سنی متوسطه و تمرکز غیررسمی و پیشنهادهایی برای غلبه بر آن‌ها ۳۱۲
منابع ۳۱۵

فصل پانزدهم: آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی: رویکرد آموزشی

- ۱-۱۵ نیاز به آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی ۳۲۰
۲-۱۵ مدل آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی: اهداف و مقاصد ۳۲۱
۱-۲-۱۵ چرخه سبز ۳۲۵
۲-۲-۱۵ عوامل تغییر ۳۲۵
۳-۲-۱۵ حل مشکلات محیط‌زیستی ۳۲۶
۴-۲-۱۵ پیشگیری از مشکلات محیط‌زیستی ۳۲۷
۵-۲-۱۵ دستیابی به پایداری ۳۲۸
۶-۲-۱۵ ارتباط سالم با طبیعت ۳۲۸
۷-۲-۱۵ حقوق و وظایف محیط‌زیستی ۳۳۰
۸-۲-۱۵ علل ساختاری مشکلات محیط‌زیستی ۳۳۱
۹-۲-۱۵ مشارکت مدنی ۳۳۲
۱۰-۲-۱۵ عدالت بین نسلی و درون نسلی ۳۳۲
۳-۱۵ رویکرد آموزشی از آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی ۳۳۳
۱-۳-۱۵ چشم‌انداز آموزشی از آموزش شهروندی محیط‌زیستی ۳۳۳

۳۳۸	۲-۳-۱۵ شرح رویکرد آموزشی از آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی
۳۴۴	۴-۱۵ برنامه درسی و مواد آموزشی برای آموزش شهروندی محیط‌زیستی
۳۴۶	۵-۱۵ ارتقای حرفه‌ای معلم و مربیان برای آموزش شهروندی محیط‌زیستی
۳۴۷	۶-۱۵ مؤسسات آموزشی و آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی
۳۴۹	۷-۱۵ نتیجه
۳۵۰	منابع

پیشگفتار مترجم

جوامع در سراسر جهان از بحران‌های محیط‌زیستی رنج می‌برند. این بحران‌ها موارد مختلفی از جمله آلودگی آب، هوا و خاک، از دست دادن زیستگاه‌ها و تنوع زیستی و بی‌عدالتی‌های اجتماعی - محیط‌زیستی مانند دسترسی نابرابر به منابع محیطی و قرار گرفتن در معرض آلودگی‌های مختلف را شامل می‌شوند. شدت و دامنه اثرات این چالش‌های محیط‌زیستی بر زندگی انسان‌ها، باعث شده تا دولت‌ها، اندیشمندان و فعالان محیط‌زیست توجه فزاینده‌ای نسبت به مقوله محیط‌زیست داشته باشند تا جایی که این توجه فزاینده، تأثیرات فراوانی را در برداشته است که از جمله آن‌ها، تأثیر بر مفهوم و محتوای شهروندی است. یکی از زمینه‌هایی که به‌ویژه در دهه‌های اخیر در بسیاری از مجامع علمی بین‌المللی در زمینه تعلیم و تربیت از جایگاه ویژه‌ای برخوردار شده است، مقوله تربیت شهروندی است.

هدف از آموزش شهروندی تحقق مفاهیم شهروندی و نیل به هدف بزرگ‌تر توسعه و پیشرفت پایدار است. آموزش شهروندی نحوه ایجاد انگیزش در بین افراد برای پذیرش نقش شهروند و توجه به منافع جمعی را شامل می‌شود. این آموزش‌ها از طریق آگاهی بخشی به حقوق شهروندی، تقویت مهارت‌های زندگی اجتماعی و ایجاد انگیزش در افراد جامعه، شکل‌گیری حس شهروندی را تسهیل می‌کنند. این اهمیت تا بدان جاست که امروزه زبان شهروندی در گفتمان محیط‌زیست نفوذ کرده است. در این روند، فرمول‌های سنتی شهروندی در حال تغییر شکل بوده و در نتیجه فرم‌های جدید در حال شکل‌گیری و ظهور هستند، همچنین دانشمندان به مطالعه شهروندی

محیط‌زیست با در نظر گرفتن پیامدهای سیاسی چالش‌های محیط‌زیستی و اثرگذاری بر ارزش‌ها روی آورده‌اند. این مطالعات منجر به پدید آمدن مفهومی تحت عنوان «شهروند محیط‌زیستی»^۱ شد. شهروند محیط‌زیستی، شهروندی است که دارای انگیزه، اعتماد به نفس و آگاهی از ارزش‌های فردی و معرفت کاربردی و توانایی برای به کار بردن تعلیمات فردی و سواد محیط‌زیستی در عمل و اقدام است، به بیان دیگر، به رفتار مسئولانه شهروندان در قبال محیط‌زیست، شهروندی محیط‌زیستی گفته می‌شود. این رفتارها شامل مواردی نظیر جلوگیری از ایجاد مشکلات جدید محیط‌زیستی، دستیابی به پایداری، ایجاد یک رابطه سالم با طبیعت و غیره است. البته شهروندی محیط‌زیستی فقط در سطح ملی تعریف نمی‌شود بلکه سطح جهانی را نیز در نظر می‌گیرد زیرا بسیاری از مشکلات محیط‌زیستی و آثار آن‌ها مقیاس جهانی دارند اما رفتار مسئولانه در سطح ملی را می‌طلبند. این موضوع اهمیت آموزش شهروند جهانی (GCE)^۲ را دوچندان می‌کند و اهمیت موضوع تا بدان حد است که دائماً در گفتمان علمی و سیاسی رشد می‌کند و به یکی از اهداف اصلی آموزش سیستم آموزشی در جهان تبدیل شده است. در این بین، توجه به تجارب و مفهوم‌سازی‌های انجام‌شده در این زمینه در سطح بین‌المللی حائز اهمیت است. کتاب حاضر در ۱۵ فصل به مفهوم‌سازی شهروندی محیط‌زیستی در قرن ۲۱، ابعاد و بازتاب آن در حیطه‌های مختلف پرداخته است. امید دارد این مطالب بتواند با لحاظ مؤلفه‌های بومی در گسترش گفتمان این حوزه در کشور مؤثر و راهگشا باشد.

1. Environmental Citizenship
2. Global Citizenship Education

بخش اول

ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی
شهروندی محیط زیستی

فصل اول

مقدمه‌ای بر مفهوم‌سازی شهروندی محیط‌زیستی برای آموزش قرن بیست و یکم

آندریاس چ حاجی‌چامیس و پدرو ریس^۱

۱-۱ معرفی شهروندی محیط‌زیستی

استراتژی رشد اتحادیه اروپا (اروپا ۲۰۲۰) و چشم‌انداز اروپا برای اقتصاد سبز، چرخشی و کم‌کربن مطابق با اتحادیه اروپا ۲۰۵۰ (نقشه راه اتحادیه اروپا ۲۰۵۰) توجه ویژه‌ای به مشارکت و تعامل شهروندان و بنابراین شهروندی محیط‌زیستی دارد. شهروندی محیط‌زیستی مفهوم تأثیرگذاری در بسیاری از حوزه‌های مختلف مانند اقتصاد، سیاست، فلسفه، مدیریت بنگاه و بازاریابی بوده است که همچنین می‌تواند در زمینه آموزش بهتر مورد بهره‌برداری و استقرار قرار گیرد. شهروند محیط‌زیستی به‌عنوان یک جنبه مهم در رسیدگی به مشکلات محیط‌زیستی جهانی مانند تغییرات آب‌وهوا (استرن^۲ ۲۰۱۱؛ اوکل^۳ و همکاران ۲۰۰۹) درحالی‌که حمایت از سازمان‌ها و افراد حامی محیط‌زیست را پشتیبانی می‌کند و همچنین در فشار افکار عمومی برای اقدامات سیاسی (امضای دادخواست‌ها، نامه‌نگاری برای سیاستمداران و روزنامه‌ها) شناخته شده است. تعاریف متنوعی از شهروندی محیط‌زیست را می‌توان در ادبیات یافت. برخی از آن‌ها

1. Andreas Ch. Hadjichambis and Pedro Reis

2. Stern

3. Ockwell

کاملاً شبیه به هم هستند و می‌توان همپوشانی‌های مهمی را مشاهده کرد. بااین‌حال، دیگران می‌توانند با تناقض در فلسفه و رویکرد خود کاملاً متفاوت باشند. طبق گفته دابسون^۱ (۲۰۱۰)، شهروندی محیط‌زیستی به رفتارهای حامی محیط‌زیست فضای عمومی و خصوصی اشاره دارد که ناشی از اعتقاد به عدالت در توزیع کالاهای محیط‌زیستی، مشارکت و ایجاد سیاست‌پایداری است. این در مورد مشارکت فعال شهروندان در حرکت به‌سوی پایداری است.

آموزش و به‌ویژه گفت‌وگوهای محیط‌زیستی در آموزش علوم سهم بسیاری در پذیرش و ارتقای شهروندی محیط‌زیستی دارد. بااین‌حال، مفهوم‌سازی شهروندی محیط‌زیستی در زمینه آموزشی همچنان یک ضرورت اساسی است. ظرفیت‌موردبررسی (کنونی) برای تغییر رفتار حامی محیط‌زیست از طریق شهروندی محیط‌زیستی (دابسون ۲۰۱۰) باید بیشتر مورد تأکید قرار گیرد و می‌تواند به یک جهان‌پایدار کمک زیادی کند.

۱-۱-۱ نیاز به شهروندی محیط‌زیستی

ما در حال حاضر یک بحران محیط‌زیستی بی‌سابقه را تجربه می‌کنیم. مجموعه‌ای از مشکلات محیط‌زیستی موجود (جهانی و محلی) چشم‌انداز بحران محیط‌زیستی را تشکیل می‌دهند. از بین رفتن تنوع زیستی، تغییرات آب‌وهوایی، ذوب یخ، آلودگی پلاستیک، آلودگی اقیانوس‌ها، اسیدی شدن اقیانوس‌ها و بیابان‌زایی تنها برخی از مشکلات محیط‌زیستی جهانی است که این بحران محیط‌زیستی را تشکیل می‌دهد. علاوه بر این، در سطح محلی، بحران محیط‌زیستی جنبه‌های دیگری مانند از بین رفتن زیستگاه و تکه‌تکه شدن آن، توسعه شدید شهری، مصرف بیش‌ازحد منابع طبیعی و دفع زباله را به خود اختصاص داده است. علاوه بر مشکلات محیط‌زیستی فعلی ذکرشده، مشکلات جدید محیط‌زیستی ازجمله مهندسی آب‌وهوا، آلودگی و جهش ژنتیکی، تنش آب^۲، آلودگی هوا و مشکلات بهداشت محیط که بسیاری از آن‌ها موضوعات بحث‌برانگیز هستند، ظاهر می‌شوند. افزایش فشارها بر محیط‌زیست می‌تواند طی چند دهه آینده صدمات جبران‌ناپذیری ایجاد کند (سازمان همکاری اقتصادی و توسعه^۳،

1. Dobson

2. water stress

3. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)

۲۰۰۸). رکود فعلی تأثیر زیادی بر محیط‌زیست در سال ۲۰۵۰ خواهد گذاشت (سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، ۲۰۰۸).

با در نظر گرفتن شرایط اضطراری محیط‌زیستی، برای دستیابی به نتایج مثبت برای محیط‌زیست، یک شهروند محیط‌زیستی تازه و توسعه‌یافته مورد نیاز است. شهروندی محیط‌زیستی می‌تواند به حل مشکلات محیط‌زیستی فعلی کمک کند و از ایجاد مشکلات جدید محیط‌زیستی جلوگیری می‌کند. حتی اگر تعابیر متفاوتی از شهروندی محیط‌زیستی وجود داشته باشد، اما در بین دانشمندان آکادمی این اتفاق نظر وجود دارد که نیاز به یک شهروندی مؤثر در محیط‌زیست وجود دارد (باری^۱، ۲۰۰۶). چنین شهروندی محیط‌زیستی می‌تواند با تحول در ارزش‌ها، اعتقادات، نگرش‌ها و رفتار افرادی که خود را بخشی از سیاست جهانی محیط‌زیست می‌دانند، جامعه و جهانی پایدارتر بسازد (باری، ۲۰۰۶).

۱-۲ ریشه‌های شهروندی محیط‌زیستی

شهروندی محیط‌زیستی در اصل از عرصه علوم سیاسی گرفته شده است. بسیاری از رویکردهای مختلف برای شهروندی محیط‌زیستی را می‌توان در ادبیات علمی یافت. به گفته ملو-اسکریهونلا^۲ (۲۰۰۸)، گفتمان مربوط به شهروندی محیط‌زیستی را می‌توان به دودسته اصلی تقسیم کرد: رویکرد وظیفه شخصی یا سبک زندگی و رویکرد حقوق مشارکتی که از دو تئوری سیاسی لیبرال و جمهوری به دست می‌آید. رویکرد لیبرال بر مسئولیت فردی و مطالبه حقوق کالاهای محیط‌زیستی تأکید می‌کند، در حالی که رویکرد جمهوری خواهانه بر حقوق مشارکت در تصمیم‌گیری، مشورت، مشارکت مدنی و تعهد به منافع عمومی تأکید دارد.

برخی دیگر از رویکردهای سیاسی شهروندی محیط‌زیستی مانند فمینیستی، چندفرهنگی (کثرت‌گرایی) و همچنین جهان‌وطنی و نئولیبرالی (جهانی‌گرایی) وجود دارد. نظریه‌های کثرت‌گرایی به گفتگوی سیاسی، جهان‌شمولی و حذف اختلاف افزوده است (کائو^۳، ۲۰۱۵). در تئوری‌های جهانی‌گرایی، شهروندی محیط‌زیستی جهان‌وطنی

1. Barry

2. Melo-Escribuela

3. Cao

بر ارتباط و وابستگی متقابل در مقیاس جهانی فراتر از مرزهای دولت تأکید می‌کند (بک^۱، ۲۰۱۰). نئولیبرالیسم شهروندان را مصرف‌کننده می‌داند. این نظریه از اهمیت شرکت‌ها به‌عنوان کارگزاران شهروندی حمایت می‌کند و عمدتاً با مفاهیم مصرف پایدار، مصرف‌گرایی سبز و سبک زندگی حساس به مصرف‌کننده بیان می‌شود. این رویکردهای مختلف سیاسی و فلسفی که به نظر می‌رسد در بسیاری از موارد با هم در تضاد هستند، پرورش شهروندی محیط‌زیستی را از دیدگاه‌های آموزشی بسیار پیچیده و با تمرکز ناپایدار در پیامدهای عملی یا عملکرد آموزشی آن می‌سازد.

۱-۲ نیاز برای مفهوم‌سازی شهروندی محیط‌زیستی

تا به امروز، مجموعه‌ای از اصطلاحات محیط‌زیستی مشابه مربوط به شهروندی محیط‌زیستی در ادبیات آموزشی تهیه و توصیف شده است که هر بار با تعریف عملیاتی خاص خود مورد استفاده قرار می‌گیرند. بر این اساس، مفاهیمی مانند شهروندی محیط‌زیستی (به‌عنوان مثال، دابسون، ۲۰۰۷؛ ۲۰۱۰)، شهروندی سبز (به‌عنوان مثال باری، ۲۰۰۶)، شهروندی بوم‌شناختی (به‌عنوان مثال جاجرز و متی^۲، ۲۰۱۰) و شهروندی پایداری (به‌عنوان مثال باری، ۲۰۰۶) به‌وضوح از یکدیگر تفکیک نشده‌اند. علاوه بر این، از نظر آموزشی، ماهیت آن‌ها به‌وضوح متفاوت نیست و غالباً دارای همپوشانی با یکدیگر هستند؛ بنابراین به نظر می‌رسد مفهوم‌سازی اصطلاح شهروندی محیط‌زیستی از منظر آموزشی یک ضرورت آموزشی است.

علاوه بر این، شهروندی محیط‌زیست در رابطه با سایر مفاهیم مرتبط مانند آموزش محیط‌زیست، رفتار محیط‌زیستی، نگرش‌های محیط‌زیستی، سواد محیط‌زیستی، دانش محیط‌زیستی، آگاهی، پایداری و آموزش پایداری مشخص نشده است. حوزه شهروندی محیط‌زیستی پیچیده است. بررسی محیط‌زیستی استرالیا (۲۰۱۲) به این نتیجه رسید که توافق در مورد آنچه شهروندی محیط‌زیستی را تشکیل می‌دهد و مؤثرترین ابزارها و رویکردها برای اجرای شهروندی محیط‌زیستی هنوز در حال ظهور است. ماهیت پراکنده یافته‌های تحقیق و اطلاعات مربوط به شهروندی محیط‌زیست، ادغام مؤثر آن‌ها در شیوه‌های خوب و چارچوب‌های سیاست در زمینه آموزشی را محدود می‌کند.

1. Beck

2. Jagers and Matti

۳-۱ شهروندی و آموزش محیط‌زیستی

نشان داده شده است که آموزش ابزاری اساسی است که می‌تواند به میزان کافی در تغییرات رفتاری در شهروندان نقش داشته باشد که در نهایت می‌تواند به جنبه‌های شهروندی محیط‌زیستی تبدیل شود (به‌عنوان مثال گانینگام^۱ و همکاران، ۲۰۰۴؛ دیتز^۲ و استرن، ۲۰۰۲). به گفته هاکل^۳ (۲۰۱۴)، نیاز مبرم به تأمین منابع امید به شهروندان جوان در مواقع ناآرام وجود دارد و شهروندی محیط‌زیست می‌تواند این امیدواری را پیدا کند که راه‌حل‌های فوری موردنیاز در برابر چالش‌های مدرن محیط‌زیستی پیدا شود. شهروندی محیط‌زیستی با آموزش علوم (SE)^۴، آموزش محیط‌زیست (EE)^۵، آموزش برای پایداری (EfS)^۶ و آموزش شهروندی (CE)^۷ مرتبط است. هر نوع آموزش دارای اهمیت ضروری است که از طریق رویکردها، ابعاد و عملکردهای خاص خود به شهروندی محیط‌زیست کمک کند.

شهروندی محیط‌زیستی با آموزش علوم (SE) اغلب با شهروندی در ارتباط است. بسیاری از مطالعات در زمینه آموزش علوم، نقش اصلی آموزش علوم در ارتقای شهروندی فعال و مسئول و همچنین لزوم مشارکت شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری در مورد موضوعات بحث‌برانگیز اجتماعی-علمی و اجتماعی-فنی را برجسته می‌کند (روت و دساوتلز^۸، ۲۰۰۴). گنجاندن مناقشات علمی-اجتماعی در برنامه‌درسی علوم، بیانگر انحراف از آموزش علوم سنتی به رویکردهای مدرن‌تر است که بحث در مورد مباحث نامناسب و بی‌پایان را توضیح می‌دهد (کیز^۹ و همکاران، ۲۰۱۸). اخیراً، چارچوب یادگیری مبتنی بر تحقیق علمی-اجتماعی (SSIBL)^{۱۰} مدلی از مفاهیم و روش‌های اصلی تحقیق را ارائه داده است که از معلمان با ادغام شهروندی در کلاس‌های علوم پشتیبانی می‌کند (لوینسون^{۱۱}، ۲۰۱۸). گزارش کمیسیون اروپا

1. Gunningham

2. Dietz

3. Huckle

4. Environmental Citizenship is relevant with science education (SE)

5. Environmental Education

6. Education for Sustainability

7. Citizenship Education

8. Roth and Désautels

9. Kiza

10. The socio-scientific inquiry-based learning (SSIBL)

11. Levinson

«آموزش علوم برای شهروندی مسئولانه»^۱ (هازلکورن^۲ و همکاران ۲۰۱۵) موارد اصلی مربوط به کمک به همه شهروندان را برای به دست آوردن دانش لازم در مورد علم برای مشارکت فعال، مسئولانه و موفقیت‌آمیز در جامعه و در طول زندگی خود شناسایی کرد. همچنین بینشی در مورد چگونگی آموزش علوم می‌تواند به اروپا در دستیابی به اهداف خود کمک کند و افراد را با مهارت‌ها و توانایی‌های لازم برای ارائه راه‌حل‌های پایدار و رقابتی برای این چالش‌ها، توانمند سازد. مشکلات محیط‌زیستی در بسیاری از موارد از جمله موضوعات علمی و اجتماعی، پیچیده و بحث‌برانگیز است و دانش‌آموزان باید با چگونگی برخورد انتقادی با آن‌ها آشنا شوند.

در چارچوب آموزش محیط‌زیست، بسیاری از محققان استدلال می‌کنند که هدف نهایی از آموزش محیط‌زیست توسعه توانایی دانش‌آموزان در رفتار به‌عنوان شهروندان آگاه و توانمند است (به‌عنوان مثال، شولسر^۳ و همکاران، ۲۰۰۹؛ چاولا و کوشینگ^۴، ۲۰۰۷) و سایر دانشمندان از آموزش محیط‌زیست به‌عنوان روشی ایمن برای ارتقای شهروندی محیط‌زیستی استفاده می‌کنند (کارلسون و جنسن^۵، ۲۰۰۶؛ گاف و اسکات^۶، ۲۰۰۶). بااین‌حال، طبق گفته سایر محققان (به‌عنوان مثال شیلد^۷، ۲۰۱۶)، هنوز اختلاف‌نظر در مورد اهداف آموزش محیط‌زیست وجود دارد که ممکن است منجر به اهداف و نتایج متناقضی شود. تیدبال و کراسنی^۸ (۲۰۱۰، ص ۲) اظهار داشتند که «برخی از الگوهای آموزش محیط‌زیست حتی ممکن است رویکردهای آموزشی متناقضی داشته باشند». چنین ابهاماتی در هدف‌گذاری و اولویت‌ها می‌تواند مانعی برای اجرای مؤثر آموزش برای شهروندی محیط‌زیستی (EEC)^۹ باشد. علاوه بر این، بسیاری از تلاش‌های تحقیقاتی در چارچوب آموزش محیط‌زیست بر رویکرد فردگرایانه متمرکز است که هدف نهایی آن دستیابی به تغییرات رفتاری از نظر فرد است. برای دهه‌ها، تلاش زیادی برای درک رفتار محیط‌زیستی انجام شده است و چندین مدل

-
1. Science Education for Responsible Citizenship
 2. Hazelkorn
 3. Schulser
 4. Chawla and Cushing
 5. Carlsson and Jensen
 6. Gough and Scott
 7. Schild
 8. Tidball and Krasny
 9. Education for Environmental Citizenship (EEC)

نظری ارائه شده است (به‌عنوان مثال، روزن^۱ و همکاران، ۲۰۱۴؛ کورال-وردادگو^۲، ۲۰۰۲؛ گروسل^۳، ۲۰۰۱). تلاش‌های آموزشی بسیاری برای درک و بهبود رفتارهای محیط‌زیستی شهروندان انجام شده است. بااین‌حال، چنین مدل‌هایی هرگز در چارچوب بیشتر شهروندی محیط‌زیستی شرح داده نشده‌اند. طبق گفته‌های چاولا و کوشینگ (۲۰۰۷، صص ۹-۱۰)، «آموزش محیط‌زیست ... به‌طور معمول بر هزینه‌های آماده‌سازی دانش‌آموزان برای اقدامات عمومی بر محیط‌زیست حوزه خصوصی تأکید می‌کند». بااین‌حال، شهروندی محیط‌زیستی، جدا از اقدام شخصی در یک حوزه خصوصی و عمومی، کنش جمعی را به‌عنوان یک بعد ذاتی انجام می‌دهد. این بعد از شهروندی محیط‌زیستی غالباً در کانون تلاش‌های آموزشی در زمینه آموزش محیط‌زیست موردتوجه قرار نمی‌گیرد. بسیاری از محققان (به‌عنوان مثال شیلد، ۲۰۱۶؛ باری، ۲۰۰۶) توصیه کرده‌اند که ما به یک الگوی آموزشی نیاز داریم که بتواند نوع شهروندی محیط‌زیستی را ارتقا بخشد و از یک رویکرد فردگرایانه و رفتاری فراتر رود تا عمداً مشارکت شهروندان محیط‌زیست را در مشارکت مدنی و اقدامات جمعی در شیوه‌های آموزش محیط‌زیست ادغام کند.

آموزش برای پایداری سه ستون به‌هم‌پیوسته پایداری را تقویت می‌کند: پایداری محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی (سازمان ملل^۴، ۲۰۱۵). در آموزش برای پایداری، مفهوم شهروندی فقط یکی از ۲۰ موضوع اصلی توسعه پایدار است و بنابراین شهروندی محیط‌زیست در بسیاری از رویکردها موردتوجه قرار نمی‌گیرد. علاوه بر این، یک انتقاد ثبت‌شده در مورد سوءاستفاده از بعد اجتماعی و مسائل مربوط به عدالت اجتماعی و تعامل اجتماعی - سیاسی شهروندان فعال وجود دارد (به‌عنوان مثال؛ دو پیسانی^۵، ۲۰۰۶). علاوه بر این، روش‌های مختلفی در تلاش‌اند شهروندی را در آموزش برای پایداری بگنجانند و در تلاش هستند نقاط مشترکی بین آموزش شهروندی جهانی (GCE) و آموزش برای توسعه پایدار (ESD)^۶ پیدا کنند (به‌عنوان مثال هوشکینز^۷، ۲۰۱۶).

1. Roczen

2. Corral-Verdugo

3. Gräsel

4. United Nations (UN)

5. Du Pisani

6. Education for Sustainable Development (ESD)

7. Hoskins